

ДЕФИНИСАЊЕ САДРЖАЈА ПОЈМА
БЕЗБЕДНОСТИ

Мирослав Станић*

Полазећи од тога да сваки појам има своју генезу, у складу са развојем људског друштва, у овом раду разматра се проблем потпунијег дефинисања садржаја појма безбедности, у контексту развоја мисли о безбедности, индентификацијом кључних елемената у појединим дефиницијама. Идентификација тих елемената омогућава потпуније разумевање суштине безбедности, односно помаже у сагледавању предности и недостатака тих дефиниција.

Основни циљ разматрања је да се применом овога приступа заснованог на неким теоријским сазнањима друштвених наука, сагледа могућност потпунијег одређења садржаја појма безбедности, као једном од кључних питања даљег развоја основне научне дисциплине унутар безбедносних наука. Разматрање обухвата период од настанка ратне вештине, као класичном приступу безбедности, до савременог свеопштег схватања безбедности.

Кључне речи: *ратна вештина; науке безбедности; појам безбедности; одбрамбена безбедност*

Увод

Од настанка цивилизације, који карактеришу услови оскудности ресурса и непријатељства природе, племенски сукоби, задовољавање људских потреба, које укључују и потребе безбедности, превазилазило је њихове појединачне могућности. Да би задовољили своје потребе они су првобитно почели да се удружују у групе,¹ а затим да формирају различите организације. С временом, развојем људског друштва настале су бројне организације (од државе, цркве до универзитета, позоришта и спортских клубова), укључујући и безбедносне, као што су војска, полиција, војнобезбедносне службе и друге институције.

Најстарији типови организација су држава и војска² (као класични субјект безбедности). Прва је настала ради ефикаснијег организовања државних послова, који укључују и повећање осећаја безбедности код људи, а друга ради организовања војних операција усмерених ка заштити и подржавању развоја државне организације (и друштва). При томе, државна организација је средина у којој се остварује безбедност људи.

* Др Мирослав Станић је пуковник у пензији.

¹ Групно деловање донело је човеку велики број победа, јер су дела увек резултат више људи а не појединца.

² Индустијске организације су настале знатно касније – у 18. веку, паралелно са појавом индустријске револуције и појавом првих фабрика. (Д. Ерић, 2000, стр. 92/93)

Настанак и развој мисли о безбедности и њених институција одвијао се у складу са развојем људског друштва, од војног аспекта безбедности до свеопште безбедности. Те институције не само што су штитиле, него су пратиле и подржавале друштвени развој.

Појам безбедности код нас још изазива доста дилема и забуна. У суштини се ради о различитим схватањима. У основи, недостаје прецизнија класификација свих радова из области развоја мисли о безбедности. Недостаје дефинисање обима знања у области безбедности, интегрисање безбедности са осталим дисциплинама, јасна и усаглашена безбедносна семантика, те изостајање покушаја тестирања основних знања и претходно дефинисаних принципа у овој области (у сегментима безбедности где је то могуће). Данас, као и у другим теоријама, не можемо говорити о универзалној теорији безбедности.

Ово питање све више постаје актуелно из разлога што оружане снаге и оружана борба нису једини фактори рата, као што су то биле вековима. Мења се улога војске и осталих субјекта безбедности, при чему њена мисија и задаци нису класичне војне природе. Наиме, развојем демократског друштва, (посебно крајем 20. и почетком 21. века) долази до великих промена, односно концепт безбедности шири се изван чисто војне области.

Уважавајући чињеницу да безбедност представља недељиву (интегралну) вредност у времену и простору и да захвата све аспекте друштвеног живота, у раду се разматрају одговарајуће теоријске основе научном приступу безбедности, ради прецизнијег одређивања садржаја овог појма.

Неке теоријске основе научном приступу безбедности

С обзиром на чињеницу да питање развоја безбедности као теорије и праксе захвата све аспекте друштвеног живота, ограниченом анализом у овом раду, оно се повезује са развојем: 1) војне мисли, 2) економске науке, 3) теорија организације и менаџмента, 4) са резултатима неких психолошких истраживања, и 5) са развојем науке о међународним односима, чиме се не искључује значај и неких других друштвених наука са тим развојем. Та анализа доприноси прецизнијем дефинисању (одређивању) садржаја појама безбедности и предмета изучавања безбедности, као друштвене науке.

1) Допринос развоја војне мисли научном приступу безбедности. Према Платону (427–347 пре наше ере), грчком филозофу, човек је најпре био ратар и ловац, а затим је постао и ратник. Савладао је умеће политике, а један њен део је ратна вештина.³ То упућује на закључак да је питање ратне вештине заправо питање политичког вођства, односно политичког аспекта безбедности. У вези с тим, Сун Цу као један од најпознатијих кинеских војних мислилаца (чије дело датира између 5. и 4. века пре нове ере), иако је сматрао да је рат „неизбежна стварност“, он се ипак залагао за мудру политику. Основни принцип је да мир прописује смисао рата. Његове идеје у погледу рата актуелне су и данас.

Када се говори о војном аспекту безбедности, онда се мисли на организовање и вођење операција, чии је субјект војска. При томе војни командант мора да буде подређен политичком вођству.

³ Платон, Политика од 27. септембра 1994, стр. 24.

Појам (термин) ратне вештине, који је првобитно дефинисао Карл фон Клаузевиц (1780–1830) у свом делу „О рату”, „подразумева теорију чију основу представљају ратна начела и њихова примена у пракси”. Овај садржај ратне вештине прихватили су и САД и друге западне земље током 19. и почетком 20. века. Према Клаузевицу, вештином се може назвати „све оно где је сврха стваралачко умење, на пример грађевинске вештине, науком пак оно где је сврха само знање”, на пример математика, астрономија”. Значи, вештина је умеће, а наука је знање.⁴

Аутор је сматрао да ратна вештина није наука, али да свака вештина има своју теорију. Такође, сматрао је да нема „ниједног знања које би било сасвим без вештине”.⁵ Ратна вештина се не поистовећује са науком јер у њој не постоје научни аксиоми и поступци чија примена даје увек и непроменљиво исте резултате.

Што се тиче ратних начела, њихова вредност, према Клаузевицу и другим војним мислиоцима, првенствено произилази из вештине и умења талентованих личности (војсковођа) у пракси, при чему је степен вештине-умења увек доминантнији (свака ратна ситуација има своју индивидуалност и своје посебно решење) и значајнији од степена знања-науке, што је за савремене услове застарело схватање.⁶ Проблем је био у томе што у његово доба друштвене науке нису биле развијене, како би се развијале теорије које би се бавиле начином вођења рата и оружане борбе. Клаузевицева најпознатија мисао је да „рат није ништа друго до државна политика подржана другим средствима”. Међутим, рат, по њему, није сасвим потчињен политици. Он поприма њен карактер, али и политика мора познавати могућност свог инструмента.⁷

Ратна вештина као историјска категорија чији се садржај мењао (од вештине до теорије и праксе вођења оружане борбе), у 20. веку, по узору на многе друге вештине, покушавала је да се развије у друштвену науку (и на изврстан начин развила се у друштвену науку). Данас у нашој војностручној јавности постоји дилема како доћи до назива дисциплине која ће заменити термин ратна вештина, у контексту савременог развоја мисли о безбедности, а која ће се делити на три гране: стратегију, оперативу и тактику. Ове три гране као садржај појма те нове научне дисциплине нису спорне. Бој, операцију и оружану борбу, као веома важне друштвене појаве, не изучава ни једна друга научна дисциплина са становишта метода и начина вођења оружане борбе (иако се примењују знања из многих научних дисциплина).⁸ (Реч је о терминологици а не садржајном усаглашавању, односно замени термина „ратна вештина”, који по називу асоцира само на вештину, другим адекватним називом.)

Са становишта овог рада, а у контексту развоја мисли о безбедности, треба размотрити могућност да назив „одбрамбена безбедност” замени термин „ратна вештина”. То би био нов назив за једну од научних дисциплина наука безбедности, која би се бавила изучавањем војним, односно одбрамбеним аспектима безбедности. Субјекат одбрамбене безбедности је систем одбране, односно војска и цивил-

⁴ Илић, С., *Да ли је ратна вештина наука или вештина?*, Војна наука – зборник радова, ВИЗ, 1971, стр. 23

⁵ Клаузевиц, Ф., *О рату*, Београд, 1951, стр. 112.

⁶ Ракочевић, Д., *Гледишта о војној науци у некој западним земљама*, Војна наука – зборник радова, ВИЗ, 1971, стр. 147/149.

⁷ *Војна енциклопедија* (друго издање), ВИЗ, Београд, 1972, том IV, стр. 363.

⁸ Илић, С., 1971, стр. 16.

на одбрана. Она би била матична научна област Војне академије (што је примереније од менаџмента као њене матичне области). Ратна вештина би се третираола као саставни део настанка и развоја ове научне дисциплине. Назив „војна безбедност” није прихватљив јер асоцира на делатност служби војне безбедности. Одбрамбена безбедност била би посебна наука у оквиру наука безбедности која је обухваћена званичном класификацијом научних поља и научних области.⁹

У теорији и пракси ми већ имамо различите класификације безбедности према врстама и нивоу. Према нашој стручној јавности, безбедност се дели на унутрашњу и међународну.¹⁰ Унутрашња подразумева индивидуалну и националну безбедност (јер се организује на нивоу државе). Она је основа за постојање међународне (регионалне, глобалне, заједничке, колективне и кооперативне) безбедности.¹¹ Одбрамбена безбедност као посебна дисциплина изучавала би се у контексту развоја мисли о националној безбедности, јер представља једну од њених кључних компоненти.

Што се тиче њене повезаности са другим наукама, свака друштвена наука може да има у оквиру свог предмета истраживања и аспекте одбрамбене безбедности, али без њиховог удвајања и инкорпорирања у неки систем тзв. наука одбране (или систем наука одбране). Дакле, назив „војни” (педагогија, психологија, медицина, географија, социологија, итд.), треба да буде крајње и строго условног карактера, а не разлог за њихово удвајање и инкорпорирање у неки систем наука одбране.

Схватање на западу о садржини и односу према ратној вештини, најбоље је изражено у Америчкој енциклопедији, у којој се наводи следећа дефиниција војне науке (military science): „војна наука је учење о војним и сродним пословима, које за свој предмет и циљ има откривање принципа и правила за управљање (руковођење) војним операцијама. Сврсисходна употреба тих циљева је ратна вештина. На тај начин ратовање је и наука и ратна вештина”. У трагању за адекватним називом војне науке, седамдесетих година 20. века у САД се предлаже једна потпуно нова научна дисциплина – наука о рату (polemology), чији би циљ био стварање радног оквира и тела за теоријска знања о војној науци.¹² Реч је о оправданом напору да се афирмише и конституише војна наука. При томе се имало у виду да нема активности и појаве у друштву која се може успешно обављати без научног изучавања.

Данас, према Министарству војне науке САД, на најбољим војним академијама предаје се „девет принципа ратовања”. Ти принципи су одолели тесту времена, иако се ратно окружење драстично променило. Реч је о следећим принципима:¹³

– **Циљ:** усмерити своје напоре ка постизању јасно дефинисаног, кључног и достижног циља.

⁹ Правилник о научним, уметничким, односно стручним областима у оквиру образовно-научних односно образовно-уметничких поља („Службени гласник” РС, број 30/2007, 112/2008, 72/2009).

¹⁰ Стајић Љ. и Гаџиновић Р., *Увод у студије безбедности*, 2007, стр. 35.

¹¹ Када је реч о међународној безбедности, Ричард Коен и Михаел Михалка урадили су заједничку студију *Сарадња у безбедности* (Cooperative Security), у којој је систем сарадње у безбедности представљен у четири концентрична прстена: 1) појединачна безбедност; 2) колективна безбедност; колективна одбрана и 4) унапређење и ширење стабилности (према: Симић, Д., 2002, стр. 83–101).

¹² *Armed Forces Journal*, мај 1968. (према: Ракочевић, Д., 1971, стр. 149).

¹³ Izvori: *Nine Principles of War* preuzeto sa veb-sajta ministarstva vojne nauke, Worcester Polytechnic Insitute (www.wpi.edu), 9. februar 2004; V. C. Fin (W.C.Finnie), „A Four Cycle Approach to Strategy Development and Implementation”, *Strategy & Leaderships*, januar/februar 1997, str. 28. (Prema: Mery Colter, 2010, str. 13).

- **Офанзива:** преузети, задржати и искористити иницијативу.
- **Јединство командовања (заповедања):** све снаге морају да буду под вођством једног команданта који има ауторитет и сноси пуну одговорност.
- **Масовност (концентрација снага):** концентрисати борбене снаге на кључно место и време.
- **Економичност снага:** распоредити минималну количину борбених снага за обављање дужности другог реда.
- **Извођење маневра:** довести непријатеља у неповољан положај применом борбене снаге по сопственом нахођењу.
- **Изненађење:** напасти непријатеља када или где се најмање нада.
- **Сигурност:** никада не дозволи непријатељу да стекне неочекивану предност.
- **Једноставност:** осмислити јасне и недвосмислене планове и дати јасна и прецизна наређења да би се спречило да дође до било којег неспоразума.

Ови принципи су један од резултата истраживања војне науке у САД који се користе за управљање војним операцијама. Они указују на то да развој војне мисли, и те како доприноси војном аспекту развоја безбедности као науке. На пример, како би се могле развијати и унапређивати идеје међународне безбедносне, ради контроле силе у међународним односима, а да се не зна природа рата, односно карактер савремених војних операција (које се могу организовати и изводити на унутрашњем, регионалном и глобалном нивоу). Та природа војних операција од директног је значаја за заштиту националних безбедности земаља у свету, при чему је њен класични субјекат војска – војна организација.

Дакле, развој војне мисли само је једна од полазних, али најстаријих основа за развој и свих других аспеката безбедности као науке.

2) Допринос економске науке научном приступу безбедности. Економски аспект безбедности (односно разматрање међузависности економије и одбране) налазимо код Адама Смита (1723–1790), као представника грађанске политичке економије (односно класичне грађанске економске науке). Он заступа тезу да само богате и цивилизације нације могу издвајати за одбрану. Томас Роберт Малтус (1766–1834) оправдава рат као нешто што кратко траје и помаже решавању негативних проблема у миру. Он пише о рату као препреци пораста становништва, које по њему расте брже од могућности производње хране.¹⁴

Осим тога, теоретичари класичне политичке економије имају своје становиште о питању равнотеже са економског аспекта. По њима, равнотежа представља пуну запосленост фактора производње и максимализацију благостања друштва, па је у њиховим представама равнотежа не само нужна него она остварује економски оптимум и поистовећује се са прогресом.¹⁵ Тако схваћена равнотежа у економским односима може се третирати и као допринос општем миру и безбедности, који је заснован на максимирању материјалног благостања.

Непосредне основе економским концепцијама равнотеже могу се тражити и у радовима Џона Лока (1632–1704), енглеског филозофа, који је по својим политичко-економским погледима један од претеча А. Смита и Д. Рикарда (1772–1823). Позна-

¹⁴ Чубра, Н., *Економика општенародне одбране*, НИО Пословна политика, Београд, 1985, стр. 16.

¹⁵ *Економски лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1975, стр. 1138.

та је његова теза о „равнотежи снага”.¹⁶ Са либералистичких позиција критиковао је две у његово време најраширеније апсолутистичке теорије државе, Филмерову и Хобсову. Насупрот Хобсу, Лок сматра да „природно стање” није стање „рата свих против свих” него стање опште слободе и једнакости. Задатак је државе, која настаје друштвеним уговором, само да то природно стање гарантује.¹⁷ Наравно, овде се ради не само о економским концептима равнотеже, већ и о филозофским аспектима безбедности, који је повезују са слободом, као врховног идеала и одреднице свестраног развоја човека и друштва.

Концепција равнотеже као такве не припада економској науци (и другим друштвеним наукама), него потиче из физике и механике, где се сматра да је неки систем у равнотежи ако резултат сила које у њему делују једнак нули. Ова идеја се у економској науци и другим друштвеним наукама утолико показала остварљивом када су се почеле примењивати квантитативне (статистичке) методе анализе.¹⁸ Према општој теорији (економских) система, равнотежа представља најнижи облик организованости система у хијерархији оптималност–стабилност–равнотежа.¹⁹

Са становишта односа према рату и односа економије и одбране (у току 19. века), треба истаћи и одређена гледишта представника марксистичке економије на рат. Карл Маркс (1818–1883) и Ф. Енгелс (1820–1895) указали су на рат као друштвено историјску појаву и установили међузависност рата као форме силе и развоја економске основе те силе.²⁰ Реч је о томе да је „економска моћ основа политичке моћи и услов испољавања силе уопште, а посебно војне силе. Политичка моћ служи за изградњу и стварање повољних услова за очување и увећање економске моћи”.²¹

Критикујући грађанску теорију рата, по којој његов исход не опредељују материјални услови друштва, већ умови војсковођа, Енгелс каже следеће: „Насиље није прост акт воље него захтева веома реалне претпоставке за своје остваривање, захтева извесна оруђа ..., победа насиља заснива се на производњи оружја, а производња оружја, са своје стране, заснива се на производњи уопште, према томе на економској моћи, на привредном стању, на материјалним средствима, која се налазе на располагању насиљу”.²² Наравно, ова гледишта допринела су класичном развоју безбедности, чији елементи су и те како и данас заступљени.

Идеја равнотеже је актуелна и у либералној економији. Према Сејовом закону о тржишту (производња = потрошња + инвестиције), понуда је та која ствара тражњу и према којем су оне увек у равнотежи (Жан Баптист Сеј, иначе Рикардов савременик, 1767–1832).²³ Према том схватању, општи ниво благостања у привреди достиже своју највећу вредност у стању тржишне равнотеже. Дакле општи ниво благостања омогућава тржишна равнотежа.

¹⁶ *Економски лексикон*, стр. 1138.

¹⁷ *Орса енциклопедија*, Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb, 1979, том V, стр. 154.

¹⁸ *Економски лексикон*, 1975, стр. 1138.

¹⁹ *Економски лексикон*, 1975, стр. 1136.

²⁰ Чубра, Н., 1985, 18.

²¹ Стишовић М., 1996, стр. 12.

²² F. Engels, *Antidiring*, Naprijed, Zagreb, 1946, str. 168.

²³ *Економски лексикон*, 1975, стр. 799.

Колико је ова идеја била снажна види се по томе да су Европљани према тврдњи К. Паленеа, током 19. века мислили да су тржиште и индустрија гаранти мира међу народима (К. Polany, 1965). Наиме, сматрало се да ће „трговац и произвођач заменити ратника, ширећи напредак, применом једноставног правила: стварајте много корисних производа, размењујте их по њиховој цени и свет ће, бришући из сећања нације, упознати срећу”.²⁴

Неокласична економија (субјективни смер у савременој економској теорији), која се развија крајем 19. и почетком 20. века, такође се залаже за успостављање парцијалне и свеопште привредне равнотеже у условима слободне конкуренције (што је преузето од класика).²⁵ И према овој школи економске мисли тржишна равнотежа је ефикасна јер омогућава у датим околностима највиши ниво друштвеног благостања.²⁶ Ова идеја представља и једну од полазних основа за дефинисање безбедности као „способности употребе, улагања, или на други начин коришћење националног богатства, што значи да је земља безбедна када увећање њеног богатства на било који начин није спречено”.²⁷ Проблем је што у пракси имамо потпуно супротна дешавања, у погледу стварања националног богатства, која се манифестују у виду економских криза (незапосленост, инфлација, рецесије, итд.).

О томе најбоље сведоче глобални економски токови у првој половини 20. века. Тај период је карактеристичан по светским економским кризама 1907, 1920, 1929. и 1937. године, које на својеврстан начин означавају одређене степене развоја друштвено-економских система, какао на Западу тако и на Истоку. После Другог светског рата није било значајнијих кризних (економских) потреса све до кризе 1974–1975. године, до које је дошло због повећања цена нафте (тзв. нафтни шок). Крајем седамдесетих, а потом осамдесетих година и почетком 21. века светска привреда доживљава нове кризне ударе.

Наведени глобални токови у области економије иду у прилог мишљењу Х. Еклеза²⁸ који сматра да су многи узроци људских сукоба економске природе и то као продукат економског такмичења које је подстакла индустријска револуција, као на пример: жеља да се достигне или одржи висок стандард живота; проблем збрињавања сувише великог броја становника; жеља да се контролишу извори сировина; стварање и развој трговачких путева до извора сировина и за расподелу добара; жеља да се контролишу кључне тачке светских трговачких путева, као што је, на пример, Суец. Најбољи доказ за претходно наведене тврдње су Први и Други светски рат, а и локални ратови након Другог светског рата.

²⁴ Polany, Karl: *The Great Transformation, the political and economic origins of our time*, Beacon Press, 1965, БП бр. 9/1988, ЦВНДИ, Београд, стр. 801.

²⁵ За развој економске мисли крајем 19. и почетком 20. века, грађанска историографија примењује назив **неокласична економија** (субјективни смер у савременој економској теорији). Овај правац развоја економске науке (мисли) се између осталог залаже: 1) за успостављање парцијалне и **свеопште привредне равнотеже** у условима слободне конкуренције (што је преузето од класика); 2) **расподелу укупног производа** на дохотке појединих слојева људу објашњава на основама граничне продуктивности фактора производње (земље, рада и капитала) који су у њиховом власништву; 3) у **центру њене преокупације је појединац**, односно његов субјективни однос према стварима које служе задовољавању његових потреба. (Група аутора, *Основи економије*, 2004, стр. 12. и 13).

²⁶ Реч је о томе да се **идеја равнотеже** у економским теоријама разматра са становишта њеног доприноса увећавању **материјалног богатства**.

²⁷ Lake, D. A. (1996). *Anarchy, hierarchy, and the variety of international relations*, op.cit. (Bajagić, 2007, стр. 6)

²⁸ Henry, E. Eccles: *"Logistics in the national defense* (превод), ВИЗ, Београд, 1968, стр. 49. и 50.

Као последицу економских односа у процесу глобализације²⁹ (крајем 20. и почетком 21. века) имамо опадање животног стандарда 80% људи, посебно 30% најсиромашнијих, тако да угрожава и њихов биолошки опстанак. Према подацима међународне организације рада, 730 милиона људи нема посла или од посла који обавља не може да живи, 180 милиона је без икаквог посла, а 550 милиона живи од само једног долара дневно.³⁰ Ово стање се погоршава са почетком Светске финансијске рецесије 2008. године.

Може се резимирати да су **резултати примене идеје привредне равнотеже** класичне и неокласичне економске школе, и поред доприноса друштвено-економском развоју, били и један од узрока сукоба економске природе (на унутрашњем и међународном плану). Ови сукоби и друге околности, као последица функционисања капиталистичког друштвеног система у комбинацији са његовим деловањем на војно организовање,³¹ односно увођење опште војне обавезе, допринело је развоју националних армија, а тиме и класичном приступу безбедности (схватању рата). То је у контексту развоја индустријског друштва за последицу имало честу примену силе у међународним односима.

За разлику од индустријског друштва које карактерише количина материјалних добара и њихов утицај на раст животног стандарда, постиндустријско друштво (информатичку економију) карактерише квалитет живота мерен кроз услуге, сигурност, здравље, образовање, рекреацију и уметност, што се ставља све више на располагање читавом друштву.³² То значи да су знање и информациони ресурси кључни фактори за благостање у свету. Попут материје и енергије, од информационих ресурса зависи сваки аспект нашег друштвеног живота и рада. Али за разлику од материје и енергије, они се употребом не троше, а расподелом не смањују. Према Г. Рикаловићу³³ основни ослонац, информатичке – постиндустријске привреде, што се тиче минералних сировина, претежно је на спољној сировинској бази.

Оно што се у принципу није променило везано за постиндустријско друштво у односу на индустријско (које се претежно ослања на минералне сировине и друге материјалне услове) јесте да се и информацијски ресурси могу једнако користити за економски развој, као и за војне потребе. При томе, није ретко њихово ангажовање и ангажовање осталих ресурса за војне потребе које је у функцији примене силе, најчешће из економских разлога и то са циљем да се природни извори контролишу, а не да се осваја територија где су они распоређени. Тиме се углавном служе велике силе и земље које су са њима у војном или неком другом савезу. Истовремено, мале и неразвијене земље користе своје расположиве ресурсе за потребе сопствене одбране.³⁴

²⁹ Економски односи у процесу глобализације "означавају процес интеграције светских тржишта капитала и технологије, уз паралелни процес успостављања и јачања **транснационалних корпорација**, који истовремено слаби економску моћ појединих држава, у оквиру тих глобалних тржишта. Те корпорације су наднационалног карактера, јер доприносе томе да националне владе губе легитимну моћ над територијом у свим друштвеним токовима – нарочито над онима где се одвија активност транснационалних компанија. (Стајић Љ. и Гађиновић Р., 2007, стр. 265).

³⁰ Стојановић, С., *Безбедност и изазови процеса глобализације*, Медија центар „Одбрана”, Војно дело 1/2005, Београд, стр 33.

³¹ Илић, С., 1971, стр. 17.

³² Срића, Владимир (уредник превода), *Будућност припада информацији*, Информатика и друштво, Загреб, 1984, стр. 32, 34 и 35.

³³ Рикаловић Г., *Минерални ресурси као развојна претпоставка у условима блокаде* (глава 9), преузето из књиге Д. Марсенића: *Економика Југославије, савремена администрација*, 1995, стр. 335.

³⁴ Станић М., *Економски чиниоци одбрамбених припрема Републике Србије*, Медија центар „ОДБРАНА”, 2011, стр. 14.

Ипак, настанак и развој постиндустријског друштва, односно демократских односа у њему, допринели су развоју савременог приступа безбедности, који је оријентисан ка заштити људске безбедности који на прво место ставља појединца. Што се тиче економског аспекта безбедности, генерално гледајући, разматрање међузависности економије и безбедности је актуелно у свим фазама развоја друштва. Економија је материјална претпоставка развоја безбедносних способности, а безбедност једна од кључних услова економски одрживог развоја друштва. Утицај развоја економске мисли и праксе на развој безбедности као науке, треба сагледавати у контексту ове међузависности.

3) Нека схватања теорија организације и менаџмента почетком 20. века доприносе унапређењу организација у свим областима друштва. Она се везују за радове Анрија Фајола (Henry Fayol, 1845–1925)³⁵ у области класичне организационе теорије. Француз А. Фајол је био први теоретичар који је објаснио активности које обавља индустријска организација (предузеће). По њему, то је шест група активности (односно функција): техничке, комерцијалне, финансијске, безбедносне активности (укључују заштиту имовине и лица), рачуноводствене и административне. Група безбедносних активности које укључују заштиту имовине и лица данас представља полазну основу за развој корпоративне безбедности.

Фајол је први разрадио функционални принцип организовања, истакао значај административних активности и идентификовао основне активности управљачког процеса (планирање – предвиђање, организовање, командовање – наређивање и контрола). Затим, формулисао је 14 универзалних принципа управљања. Неки од њих су: радне дивизије, ауторитет, дисциплина, специјализација, централизација, хијерархија и слично. Сматрао је да принципи морају бити флексибилни и прилагођени свакој организацији па самим тим и војним и другим организацијама у систему безбедности.

Слика 1 – Хијерархијска структура потреба

³⁵ Ерић Д., *Увод у менаџмент*, Економски факултет – Београд, Београд, 2000, стр. 115.

Наравно, то је допринело развоју не само теорије менаџмента (индустријских организација – предузећа), већ и менаџмента безбедности, менаџмента одбране, корпоративне (економске) безбедности, као дисциплина наука безбедности. Све оне, као и свака наука, данас развијају своју систематику и аналитички апарат који је својствен друштвеним наукама.

4) Елементи научног приступа безбедности могу се наћи и у радовима који се односе на психолошка истраживања. У том смислу треба поменути Абрахама Маслова (Abraham H. Maslow, 1908–1970), који је дао свој оригинални приступ хијерархији људских потреба. Он сматра да потреба представља физиолошки или психолошки недостатак који особа осећа и који је принуђена да задовољи. Сваки човек има пет основних потреба:³⁶

- **физиолошке** (потребе за храном, водом, ваздухом, одмором, грејањем, итд.),
- **безбедности** (потреба да се људи осећају сигурно, нпр. потреба за заштитом од опасности – кућа, породица, законска заштита, полиција, осигурање, синдикати, итд),
- **припадности** (везане за социјалне активности као што су пријатељство, дружење, жеља за прихватањем, поверење, емоције, љубав),
- **уважавања** (потребе везане за осећај важности, признања, статус, положај, итд.) и
- **самоактуелизација** (креативност, укључивање у изазовне пројекте, итд.).

Задовољавање тих потреба одвија се по принципу прогресије од нижих ка вишим. Потребе се на једном нивоу не активирају док се потребе на претходном нивоу не задовоље. Што се тиче питања потребе сигурности, оно се везује за потребе људи да се осећају сигурно. То се према аутору односи на потребе за заштитом од опасности – кућа, породица, законска заштита, полиција, осигурање, синдикати, итд.

5) Са становишта доприноса научном приступу безбедности, треба посебно истаћи науку о међународним односима. Ова наука, као и неке друге друштвене науке, у оквиру свог предмета истраживања укључује и део истраживања који се односи на феномен безбедности. Она као предмет свог истраживања има не само рат и мир (укључујући одређене концепте као што су моћ, благостање, сарадња),³⁷ већ у центру своје пажње има и питање (система) међународне безбедности. Идеја међународне безбедности којом се бави наука о међународним односима, представља само један од аспеката безбедности. Фокус је на могућности реализације те идеје путем а) концепта равнотеже снага и б) система колективне безбедности, као моделима контролисања силе (односно сукоба) у међународним односима.

а) Идеја система равнотеже снага третира се као деловање држава у међународним односима, (у контексту развоја индустријског друштва у 19. и почетком 20. века). То деловање (посебно у време трајања хладног рата) у основи се заснива на „политици моћи, агресивији и доминацији, а не слободи и плурализму”.³⁸ Начин деловања овако схваћене равнотеже снага састоји се у политици „балансирања неке државе која настоји да се супротстави другој држави или савезу који тренутно има превласт, без обзира на то да ли се ради о равнотежи на регионалном или светском нивоу”.³⁹

³⁶ Ерић, Д., 2000, стр. 133/134.

³⁷ Бајагић, М., *Основи безбедности*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 3/4.

³⁸ Weaver, Ole, „European Security Identitis 2000”, op. cit., str. 381. (М. Бајагић, 2007, стр. 45).

³⁹ Бајагић, М., 2007, стр. 45.

У оквиру анализе питања равнотеже снага, као вида ограничења моћи држава, Ханс Моргентау истиче следеће начине њене реализације: „принцип подели па владај, компензације, савези, наоружање и позиција „држаоца равнотеже моћи”.⁴⁰ Наравно, овакви и слични приступи равнотежи снага доприносе јачању тежњи ка војној надмоћи, која умањује могућности међународне безбедносне сарадње. Овај приступ идеји равнотежи снага (у међународним односима) био је посебно карактеристичан у биполарном међународном систему.

Када је реч о примени идеје равнотеже у области одбрамбене безбедности, као војном аспекту безбедности на националном нивоу, онда се првенствено мисли на равнотежу између војних претњи и властитих војних способности да се на њих одговори. Успостављање те равнотеже и те како зависи од економских могућности за изградњу тих способности.

Кад се говори о пракси у међународним односима (посебно у првој половини 20. века), она је карактеристична по ратним сукобима. Ти сукоби по правилу достижу међународне размере, обухватају територију и становништво већег броја земаља, трају у релативно дугом интервалу времена, захтевају максимално ангажовање привредних потенцијала зараћених сила и проузрокује огромна материјална разарања и људске жртве. Зато државе, припремајући се за рат и спроводећи бројне операције троше велика финансијска средства и прилагођавају привреду ратним потребама.⁴¹

б) Систем колективе безбедности. С обзиром на то да су ратни сукоби били глобалног карактера, они су допринели схватању да се национална безбедност не може постићи само националном „самопомоћи”, већ и путем међународне безбедносне сарадње. У покушају осигурања мира и јачања међународне сарадње, у 20. веку настају организације за колективну безбедност, попут Лиге народа⁴² (1919), која је дала слабе резултате, Организације УН (1945), али и организације за колективну одбрану, попут НАТО (1949. године).

Према Повељи УН, основни задаци ове светске организације су:

- очување мира и сигурности;
- потицање друштвеног напретка и заштита права човека;
- одржавање добросуседских односа;
- брига за привредни и друштвени напредак путем међународних организација.

У начелима Повеље посебно је истакнуто да ће организација поштовати једнакост свих држава и да се неће мешати у њихова унутрашња питања. Исто тако истакнута је обавеза свих држава да своје спорове решавају мирним путем, те да се суздржавају сваке употребе силе против било које државе.⁴³

Проблем је што се међународни односи и након Другог светског рата одвијају у знаку новог облика конфронтације бивших савезника под именом хладни рат. Тај облик конфронтације карактерише тежња великих сила за превлашћу у међународним односима, као и сукоб између капиталистичких и социјалистичких земаља. У том контексту војна равнотежа снага постала је основном значајком хладног рата и

⁴⁰ Morgenthau, Hans J., *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Boston. Massachusetts: The McGraw Hill Company, Inc., 1993. Pp 217–165. (М. Бајагић, 2007, стр. 44).

⁴¹ *Економски лексикон*, 1975, стр. 1134.

⁴² *Орџа енциклопедија*, Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb, 1979, том V, стр. 118.

⁴³ *Povjest sveta – od početka do danas* (prevod sa nemačkog, prerađeno izdanje knjige Die Weltgeschichte), Naprijed – Zagreb, 1977, str. 706.

у исто време једном од главних одредница његовог даљег развоја. Јер, у ситуацији кад су протагонисти војно изједначени, кад је њихов узајамни страх у некој врсти равнотеже, и кад они због низа разлога који их раздвајају не могу успоставити нормално комуницирање, мора јачати конфронтирање невојним средствима.

Хладни рат је од самог почетка имао своју глобалну динамику и своје глобалне конвенције јер се ништа на планети није дешавало, а да није било директно или индиректно у вези са хладноратовском политиком и акцијама.⁴⁴ У постхладноратовском периоду долази до изражаја одређена промена улоге међународних организација задужених за мир у свету. Савет безбедности УН, ОЕБС и многе хуманитарне организације постају глобални центар (актери) преко којег се делује на очување мира у свету, при чему је НАТО-у намењена улога извршне структуре УН.⁴⁵ Идеја је да се напори у остваривању појединачне државне безбедности преусмере ка безбедносној сарадњи међу државама.

Нова улога система колективне безбедности, у периоду после Хладног рата, везује се за нарастање унутрашњих сукоба. Тероризам је постао један најчешћих безбедносних претњи. Глобализација у тим условима уместо сукоба повећава међузависност држава – и у области безбедности. Претње безбедности у једној земљи могу лако да се прелију и дестабилизују регионални или чак светски мир.⁴⁶ Томе се може додати и то да је стање светске безбедности значајно промењено, у смислу да се не сматра да су сви сукоби претња миру и безбедности у демократским државама. Та нова реалност подстиче да се међународна безбедносна сарадња све више заснива на поверењу, а не на узајамном страху који је у некој врсти равнотеже.

Наведене околности подстакле су ново промишљање о идејама безбедности, сукоба и мира. Наиме, данас се безбедност не сматра циљем по себи, већ у основи треба да служи добробити људи, односно да се усредсређује првенствено на заштиту појединца и мањинске заједнице. У стварности, то државе наводи да у одговоре на претње укључи не само класичне безбедносне институције и службе за обављање послова у државном сектору безбедности (као што су војска, полиција и обавештајно-безбедносне службе), већ и оне у приватном и корпоративном сектору безбедности.

Појмовно одређење садржаја и суштине безбедности

Термин безбедност потиче од латинске речи *securitas – atis*, што значи безбедност (одсуство, опасност, извесност, самопоуздање, неустрашивост, заштићеност). У енглеском језику термин *security* се користи у смислу „националне безбедности” (*national security*). У нашој литератури *security* се равноправно преводи терминима *безбедност* и *сигурност*, који се најчешће сматрају синонимима, иако се ради о два термина са различитим значењима.

Ови и други синоними који се везују за појам безбедности често непотпуно одређују садржај појма безбедности, за кога немамо јединствену и универзалну дефиницију. Мада се безбедност може дефинисати на много различитих начина, у њима се

⁴⁴ *Povjest sveta – od početka do danas*, 1977, str. 709/710.

⁴⁵ Стајић Љ. и Гађиновић Р., 2007, стр. 267.

⁴⁶ *Приручник за посланике, Парламентарни надзор безбедносног сектора* (превод са енглеског), Женевски центар за демократску контролу оружаних снага, 2003, стр. 17.

може идентификовати постојање кључних елемента за саму појаву, односно за јасно и разумљиво одређивање садржаја појма овог феномена. Идентификација тих елемената у појединим дефиницијама омогућава потпуније разумевање суштине безбедности, односно помаже у сагледавању предности и недостатака тих дефиниција.

Ради лакшег разумевања суштине безбедност, применом приступа идентификације постојања кључних елемената, може се поћи од дефиниције коју је дао Војин Димитријевић. Он сматра следеће: „Потреба за безбедношћу се заснива на тежњи ка предвидивости, извесности у погледу судбине најважнијих добара и вредности којима личност и ужа или шира заједница располаже или им стреми”.⁴⁷ У њој можемо идентификовати постојање следећих битних елемента (компоненти):

- безбедност је (људска) потреба,
- заснива се на тежњи ка предвидивој и извесној судбини најважнијих добара и вредности (којима личност и ужа или шира заједница располаже или им стреми),
- безбедност претпоставља остваривање наведене тежње, (које можемо назвати и појмом циљ).

Добра страна ове дефиниције је то што указује на безбедност као једну од најважнијих потреба човека. Појединац је примарни објекат безбедности, што према савременим схватањима представља кључни услов за развој савременог демократског друштва, односно суштину безбедности. Лоша страна је та што не садржи начин остваривања безбедности као потребе (која се заснива на тежњи) и не обухвата окружење као извор претњи безбедности. Анализа других дефиниција, ради сагледавања недостатака и предности у њима, применом приступа идентификације кључних елемената у њиховом садржају, дата је у табели 1.

Табела 1 – Утврђивање предности и недостатака појединих дефиниција безбедности идентификацијом постојања кључних елемената у њима

Дефиниција безбедности	Идентификовани кључни елементи дефиниције	Добра страна дефиниције	Лоше стране дефиниције
1	2	3	4
<i>Класични односно традиционални приступ безбедности</i>			
Безбедност државе представља одсуство претњи или способност да се одврате претње.	– безбедност као стање одсуства претњи – безбедност као способност одвраћања од претњи	– указује на значај функције безбедности за државу (у смислу обезбеђења њеног опстанка и развоја)	– држава једини објекат безбедности – сила је основни инструмент за очување безбедности
„Безбедност је стање у коме државе сматрају да нема опасности од војног напада, политичког притиска или економске присиле, тако да могу слободно да се развијају и напредују”. ⁴⁸ (Студија УН, 1986)	– безбедност је као стање у коме нема опасности – безбедност претпоставља слободан развој и напредовање	– указује на значај функције безбедности за државу (у смислу обезбеђења слободног развоја и напредовања) – (политичка) моћ ⁴⁹ је уравнотежена са својим способностима	– држава једини објекат безбедности – не садржи субјекте безбедности – сила је један од инструмента безбедности

⁴⁷ Димитријевић, В., *Појам безбедности у међународним односима*, Београд, Савез удружења правника Југославије, 1973, стр. 7.

⁴⁸ Conception de la sécurité, Série d' études 14, Publication des Nations Unise, 1986, A/40/533. (Преузето: Љ. Стајић и Р. Гађиновић, 2007, стр. 29).

⁴⁹ ... „**Политичка моћ** се огледа у способности стварања повољних услова, у глобалним и регионалним оквири-ма, за ефикасно реализовање свих државних функција, ради достизања и очувања националних и државних инте-

<p>Безбедност обухвата „мере и активности чувања и заштите од угрожавања независности и интегритета једне земље (државе, нације) и унутрашњег уставног и правног поретка“. (Мала политичка енциклопедија, 1968)⁵⁰</p>	<p>– безбедност је као скуп мера и активности – безбедност претпоставља заштићеност земље од спољних и унутрашњих претњи</p>	<p>– указује на значај функције безбедности за државу и нацију</p>	<p>– сила је основни инструмент безбедности (од директних претњи других држава) – појединац није предмет безбедности</p>
<p><i>Савремени приступ безбедности</i></p>			
<p>„Потреба за безбедношћу се заснива на тежњи ка предвидљивости, извесности у погледу судбине најважнијих добара и вредности којима личност и ужа или шира заједница располаже или им стреми.“ (Војин Димитријевић, 1973)</p>	<p>– безбедност је потреба – заснива се на тежњи ка предвидивој судбини добара и вредности (којима појединац, ужа или шира заједница располаже или им стреми) – безбедност претпоставља остваривање наведене тежње (које можемо назвати и појмом циљ)</p>	<p>– указује на безбедност као једну од најважнијих потреба човека, – личност – појединац је примарни објекат безбедности – сила је секундарни инструмент безбедности</p>	<p>– уопштеног је карактера – не садржи начин остваривања безбедности као потребе (која се заснива на тежњи) – не обухвата окружење као извор претњи безбедности</p>
<p>Безбедност у општем смислу представља процес пружања (остваривања) безбедности, који обављају субјекти безбедности на државном и међународном нивоу, ради повећања (достизања одговарајућег) степена људске безбедности, у условима релевантног утицаја окружења.</p>	<p>– безбедност је процес пружања безбедности – њега обављају субјекти безбедности (на државном и међународном нивоу) – безбедност претпоставља повећање степена људске безбедности</p>	<p>– њена ширина (обухвата све аспекте безбедности) – појединац је примаран објекат безбедности – сила није примаран инструмент безбедности</p>	<p>– људска безбедност као концепт није довољно добро изграђен</p>

У оквиру ове анализе дефиниција безбедности поред наведених могу се навести и следеће:

– „у објективном смислу, безбедност се мери одсуством претњи усвојеним вредностима, а у субјективном смислу као одсуство страха да ће те вредности бити нападнуте“ (Arnold Wolfers, 1952);⁵¹

– „у случају безбедности, говоримо о тежњи ка слободи од претњи“; у контексту међународног система, „безбедност је способност држава и друштава да очувају (своју независност и интегритет“ (Barry Buzan, 1991);⁵²

реса, вредности и потреба. Политичка моћ подразумева располагање и могућност примене силе у процесу очувања и достизања друштвене моћи“. (М. Стишовић, 1996, стр. 12), према: Љ. Стајић и Р. Гађиновић, 2007, стр. 178).

⁵⁰ Мала енциклопедија просвете, општа енциклопедија, друго издање, Издавачко предузеће Просвета, Београд, 1968.

⁵¹ Wolfers, A. (1952). *Natinal Security as an ambiguous symbol*. In Political Science Quarterly, Vol. 67, No. 4, pp. 485; Uporedi: Evans, G. and J. Newnham (1998). The Penguin Dictionary of International Relation, London: Penguin Books, p. 490. (Р. Гађиновић и М. Бајагић, 2013, стр. 5)

⁵² Buzan, B. (1991). *People, State & Fear: An Agenda for Internatinal Security Studies in the Post-Cold War Era* (second edition), op.cit., p.18. (Р. Гађиновић и М. Бајагић, 2013, стр. 5).

– безбедност је стање заштићености животнo важних интереса личности, друштва и државе од унутрашњих и спољних претњи (опасности).⁵³

– безбедност представља „способност држава и друштава да очувају њихову независну самобитност и њихов функционални интегритет” (*Barry Buayan*);

– безбедност као једна од државних функција представља супстрат осталих њених функција (као што су услужна, економска, правна, социјална, идеолошка), а уједно је и услужна функција.⁵⁴

– безбедност је планска, рационална и свесна делатност на нивоу целог друштва, јер у условима сложених друштвених односа појединце и друштво у целини угрожавају многе савремене опасности.⁵⁵

Највећи број анализираних и других дефиниција указује да схватање безбедности обухвата најшири дијапазон – од војне до свеобухватне безбедности – која на прво место ставља појединца. Сигурност се третира као ужи појам, који се првенствено односи на личну сигурност – правна, политичка, економска и социјална сигурност. Зато се у нашој пракси све чешће говори о систему безбедности и сигурности.

Реч је о томе да је настанком и развојем државне организације (посебно у време настанка и развоја индустријског друштва), војни аспект безбедности имао примарну улогу у заштити њеног суверенитета, односно био је од суштинског значаја за њен опстанак и развој. Данас у демократским државама, улага субјеката безбедности се мења и помера пажњу са војне ка свеобухватној, односно људској безбедности.

Овај концепт безбедности заснива се на једној од најприхватљивијих идеја Вацлава Хавела која гласи: „суверенитет заједнице, области, нације, државе, има смисла само ако исходи из једне истинске суверености, а то је **суверенитет људског бића**”.⁵⁶ Дакле, безбедност се не сматра циљем по себи, већ у основи треба да служи добробити људи, што представља суштину безбедности.

Уважавајући Хавелову идеју схватања безбедности и друге идеје безбедности у којима је појединац у фокусу, појам безбедности у ширем смислу могао би се дефинисати као процес пружања (остваривања) безбедности, који обављају субјекти безбедности на државном и међународном нивоу, ради повећања (достизања одговарајућег) степена људске безбедности, у условима релевантног утицаја окружења. Повећање степена безбедности појединца (и мањинске заједнице) представља суштину безбедности по овој дефиницији. Реч је о повећању безбедности са аспекта људских права (законских, политичких и грађанских права), безбедности народа (основна лична права, која укључују и право на опстанак) и одрживог људског развоја (који укључује економска и социјална права, као и права на животну средину).⁵⁷

⁵³ При разматрању безбедности као стања заштићености животнo важних интереса личности, друштва и државе од унутрашњих и спољних претњи (опасности), прави се разлика између: социјетелне безбедности (правна, интелектуална и духовно-културна безбедност); економске безбедности (финансијска, привредна и технолошка); и територијалне безбедности (еколошка, сировинска и животна безбедност). („Словарь по економике и финансам”. Глоссарий.ру. Интернет 19/01/2007. www.glossary.ru.), према: М. Бајагић, 2007, стр. 12.

⁵⁴ Кад М. Грчић (2000, стр. 133) **говори о услужној функцији државе** као произвођачу јавних добара, он мисли на школе, болнице, полицију, војску, ватрогасну заштиту, комуналне и поштанске услуге и друга добра, од којих зависи живот модерног човека, и без којих је незамислив.

⁵⁵ **Grizold, Anton, Tatalović, Siniša, Cvrtila, Vlatko, savremeni sistemi nacionalne sigurnosti**, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu i dr., 1999, str. 7. (М. Бајагић, 2007, стр. 20.)

⁵⁶ Приручник за посланике, Парламентарни надзор безбедносног сектора (превод са енглеског), 2003, стр. 17.

⁵⁷ Бајагић М., 2007, стр. 68.

У њој можемо најпотпуније идентификовати постојање кључних елемента за јасно и разумљиво одређивање садржаја појма безбедности. Реч је о следећим елементима: (1) безбедност је процес; (2) безбедношћу се стварају услови; (3) безбедност се јавља у контексту организације и менаџмента; (4) безбедност претпоставља (ефективно и ефикасно) остваривање жељеног стања безбедности у условима релевантног утицаја окружења (нпр. повећање степена људске безбедности).

Дефиниција безбедности као процеса указује да је пружање (остваривање) безбедности динамичног карактера и да га обављају субјекти безбедности (на државном и међународном нивоу) са циљем повећања (достизања одговарајућег) степена људске безбедности. По томе се разликује од дефиниције безбедности као жељеног стања, јер даје одговор о начину како да се дође до тог стања (у условима релевантног утицаја унутрашњег и међународног окружења).

Остваривањем безбедности у државним организацијама и у међународном систему као организацији, стварају се услови за живот и слободан (одрживи) развој појединца, друштва и држава.⁵⁸ Без стварања ових услова, безбедност не постоји. Реч је о томе да без безбедности као универзалне тежње појединца, друштвених група, друштва, државе и међународног окружења, унутар најширег концепта слободе, нема **услова** за развој савременог демократског друштва.

Организација је средина у којој безбедност настаје, делује односно функционише, било да се ради о државној организацији или међународном систему као организацији. Од ефикасности управљања безбедношћу у тим организацијама, зависи успешност остваривања безбедности у њима.

Безбедност представља остваривање жељеног стања у пружању безбедности, ради очувања безбедности људи од претњи из окружења, које могу бити економског, политичког, социјалног, еколошког, војног и другог карактера (на унутрашњем, регионалном и глобалном нивоу). Очување безбедности је све више и питање опстанка света.

Аспекти функције безбедности

На основу анализе претходних дефиниција, може се закључити (са становишта теорије и праксе) да се безбедност као функција државне организације и међународног система као организације појављује у више аспеката, који се налазе у међусобној повезаности и зависности, односно међусобној интеракцији.

1) Безбедност се посматра као стање и дефинише се као стање у смислу да представља заштићеност неког добра, вредности и тековине друштва⁵⁹, као и стање које значи повећану људску безбедност. Достизање жељеног стања безбедности, односно повећавање степена људске безбедности, може се посматрати и као резултат процеса пружања (остваривања) безбедности ка коме се тежи.

⁵⁸ Према Љ. Стајићу (*Основи безбедности*, Драганић, 2006, стр. 21/22) „безбедност треба схватити као услов опстанка и развоја (државе, друштва, нације људи и живог света на планети). Важна је чињеница да безбедност сама по себи ништа не ствара (нарочито не материјална добра), али омогућава многе вредности (живот, здравље, слободу и сл.), па и стварање материјалних добара” (према: Стајић Љ. и Гађиновић Р., 2007, стр. 26).

⁵⁹ Војни лексикон, ВИЗ Београд, 1981, стр. 56.

2) Безбедност (на националном нивоу) се може посматрати и дефинисати као делатност субјеката безбедности или као планска, рационална и свесна делатност на нивоу целог друштва која се спроводи ради заштите појединца, друштва и државе од различитих опасности из окружења. Овај приступ дефинисању безбедности полази од тога да се науке безбедности заснивају на људима и на њиховој делатности (акцији) и њих подразумева.

3) Безбедност се може посматрати као процес пружања безбедности, који према наведеној дефиницији омогућава повећање (достизање одговарајућег) степена људске безбедности (односно заштите мањинске заједнице и појединца). Пошто нема идеалне безбедности, безбедност као процес треба схватити у контексту успостављања равнотеже између савремених безбедносних претњи и властитих укупних безбедносних способности да се на њих одговори, с циљем повећања (достизања одређеног) степена људске безбедности. Та равнотежа треба да се разуме као нешто чему се тежи у остваривању безбедности, уз мања или већа одступања, али само до границе која омогућава очување безбедности људи (на државном и међународном нивоу). Она треба да се заснива и на безбедносној сарадњи и поверењу (како на унутрашњем, тако и на регионалном и глобалном нивоу), а не на узајамном страху који је у некој врсти равнотеже.

4) У контексту менаџмента, управљање безбедношћу може да се посматра као процес планирања, организовања, вођења и контроле послова у области безбедности, који омогућава државним организацијама и међународном систему као организацији (преко субјекта безбедности на државном и међународном нивоу), остваривање жељеног стања безбедности. Ове организације као и субјекти безбедности на њиховом нивоу, управљају безбедношћу доношењем управљачких одлука (као што су циљеви, стратегије, политике, планови, програми, пројекти, буџети, процедуре, правила, поступци, итд.), које се односе на послове остваривања безбедности (на државном и међународном нивоу). Суштина управљања безбедношћу (без обзира на ниво) састоји се у томе да се на основу тих одлука предузме акција којом ће се систем безбедности усмерити ка жељеном стању у пружању (остваривању) безбедности.

5) Безбедност као наука (у ширем смислу) бави се истраживањем проблема пружања (остваривања) безбедности на државном и међународном нивоу. Теоретски темељ за развијање појединих научнонаставних дисциплина којима је основни предмет изучавања безбедност у највећој мери послужиле су друштвене науке као што су филозофија, социологија, политичке науке, економија, организациона теорија и психологија, и унутар њих поједине научне дисциплине, које између осталог својим предметом истраживања обухватају и феномен безбедности. Њихово развијање је резултат изражене потребе да се систематизују одговарајућа знања и искуства, као и креирају одређени принципи и концепти – модели у области безбедности.

Мада процес пружања (остваривања) безбедности изучавају различите науке безбедности, оне се могу посматрати као основне (или фундаменталне) и као примењене. Међутим, ми још нисмо довољно развили неку од дисциплина унутар безбедносних наука, коју бисмо могли да третирамо као основну.

Са становишта овог рада подржава се идеја да то буду основи безбедности и/или увод у безбедност. Основна наука (основи безбедности и/или увод у безбедност) унутар безбедносних наука у највећој мери треба да садржи постулате опште

теорије безбедности и да стога представља општи увид у савремену безбедност. У перспективи треба развијати такву основну науку безбедности, која би била једна од матичних научних области Факултета безбедности. Основи безбедности (и/или увод у безбедност), као нова основна теоријско емпиријска наставна научна дисциплина (заједно са другим безбедносним наукама), треба да се изучава са циљем да се научно проникне у принципе и механизме функционисања односно пружања (остваривања) безбедности (на државном и међународном нивоу).

Предмет изучавања основа безбедности (заједно са осталим наукама безбедности) треба да буде целовит процес пружања безбедности, који обављају субјекти безбедности (на државном и међународном нивоу), ради повећања степена људске безбедности. Тај процес обухвата најмање три фазе: 1) фазу ангажовања ресурса за те потребе (људских, финансијских, материјалних и информатичких); 2) фазу функционисања, односно изградње система безбедности (као трансформациони процеси) на државном у међународном нивоу и 3) фазу достизања одређеног нивоа ефикасности и ефективности у стварању и одржавању безбедносних способности, као одговора на претње из окружења; он обухвата и изучавање елемената и детерминанти сваке поједине фазе. Другим речима, ова научна дисциплина треба да се бави истраживањем принципа који означавају понашање субјеката безбедности које гарантује ефикасно – квалитетно пружање безбедности (на државном и међународном нивоу).

Реализацији наведеног процеса заснива се на уважавању најмање следећа три општа принципа безбедности:

- недељивости безбедности (у простору и времену);
- превентивног деловања – предузимање различитих иницијатива за спречавање могућности различитих облика угрожавања безбедности и
- принципа ефикасности и ефективности у пружању безбедности.

Основи безбедности као друштвена наука треба потпуније да развија своју методологију, односно свеукупност методских поступака који се примењује да би дошла до нових знања у области безбедности.⁶⁰ Њена развијена аналитичко-методолошка димензија треба да подразумева постојање различитих принципа и концепата или модела, укључујући развијен појмовно-категоријални апарат. Применом одговарајуће методологије у својим истраживањима, уз уважавање научних знања из других научних области у решавању различитих проблема пружања безбедности, ниво нових знања о безбедности треба стално да расте са знатним повећањем могућности њихове примене.

Пошто безбедност као наука припада друштвеној науци, принципи безбедности подложни су променама и перманентној евалуацији. Реч је о томе да немају универзалност и висок степен егзактности као закони у природним наукама (физици, хемији, математици, биологији).

⁶⁰ Схватање основа безбедности као основне науке у области безбедности подразумева да као и свака друга друштвена наука, у својим истраживањима полази најпре од одређених претпоставки (хипотеза), односно од извесних теоријских принципа до којих се дошло на основу резултата истраживања постојеће објективне стварности. После тога се приступа истраживању нових знања применом научних метода прикупљања, сређивања и обраде података, а затим интерпретацији података (у смислу потврђивања или одбацивања хипотеза), објављивању резултата истраживања и проверавању могућности њихове примене.

Различита схватања безбедности

Мењањем безбедносног окружења, мењају се и подручја истраживања у области безбедности. С обзиром на комплексност материје, у литератури се помињу различита гледишта безбедности (на државном и међународном нивоу), која полазе од струке као основе за свој приступ безбедности, и то: 1) економско – као услов економски одрживог развоја, 2) политичко – као свеукупна заштићеност државе од свих видова спољних и унутрашњих претњи, 3) организационо – као функција државне организације и других организација у друштву, 4) социолошко – као стање заштићености од различитих штетних друштвених појава, 5) еколошко – као стање заштићености природне средине, затим безбедност као потреба, безбедност као систем и друга схватања.

1) Са економског аспекта безбедност (на националном и међународном нивоу) се може посматрати као услов несметаног увећавања материјалног богатства, односно одрживог економског развоја. Основни облици економских безбедносних претњи су: незапосленост, велики спољни дуг и рецесија, неразвијена тржишна привреда, пиратерија, итд. Безбедност на нивоу индустријске организације може се посматрати и као стање заштићености процеса пословања, које доприноси повећању продуктивности и профитабилности предузећа. То посебно долази до изражаја у условима информатичке економије у смислу заштите информација, које поред знања представљају један од кључних фактора за благостање у свету.

2) Са политичког аспекта безбедност на националном нивоу обухвата свеукупну заштићеност државе од свих видова спољних и унутрашњих претњи (кршења људских права и слобода, тероризма, корупција, трговина људима, трговина оружјем, нестабилне институције власти, непоштовање међународних обавеза, етнички и верски екстремизам, пролиферација оружја за масовно уништавање, војни интервенционизам и регионални конфликти). Безбедност се у савременим међународним односима посматра као политичка категорија у оквиру интегралног друштвено-политичког система и друштвених односа који се остварују у систему владавине права, правде и правне државе.

3) Са аспекта организације безбедност на националном нивоу не третира се само као функција државне организације, већ и других организација у друштву (као што су привредне, политичке, културне и друге), чији је опстанак, раст и развој између осталог зависи од остваривања ове функције. Безбедност у ширем смислу може се посматрати као део система власти, односно управљачке моћи коју имају одређени безбедносни органи и институције у државној организацији и међународном систему као организацији, односно субјекти безбедности на једном и другом нивоу.

4) Са социолошког аспекта безбедност се може посматрати као стање заштићености од различитих штетних друштвених појава (као што су конфликти – сукоби између људи и група по разним основама, миграције, смањење стопе наталитета, пренасељеност, организовани криминал, шверц, друге културе). Са аспекта социолошког погледа на безбедност, људи који обављају безбедносне послове посматрају се као посебна класа или статусни слој. Не само у погледу рада и одговорности, већ и у погледу знања и вештина. Они би требало константно да раде на усавршавању својих знања, али и знања својих сарадника.

5) Са еколошког аспекта безбедност се посматра као стање заштићености еко-система (од хемијских и нуклеарних катастрофа, индустријског загађења, деграда-ције земљишта или воде, локалних и планетарних еколошких промена).

Наведене и друге претње са различитих аспеката су у средишту безбедносних тензија широм света и утичу на повећање унутрашње, регионалне и међународне нестабилности.

Закључак

Изложено у овом раду омогућава да се на његовом крају изведе неколико за-кључака од значаја за одређивање садржаја појма безбедности, од значаја за раз-вој основне дисциплине унутар безбедносних наука, као и потребе да се термин „ратна вештина” замени називом „одбрамбена безбедност”.

Прво, са становишта овог рада појам безбедности у ширем смислу могао би се дефинисати као процес пружања (услуга) безбедности, који обављају субјекти без-бедности на државном и међународном нивоу, ради повећања (достизања одгова-рајућег) степена људске безбедности, у условима релевантног утицаја окружења. Повећање степена безбедности појединца (и мањинске заједнице), представља су-штину безбедности по овој дефиницији. Реч је о повећању безбедности са аспекта људских права (законских, политичких и грађанских права), безбедности народа (основна лична права, која укључују и право на опстанак) и одрживог људског раз-воја (који укључује економска и социјална права, те права на животну средину).

Друго, подржава се идеја да основи безбедности (и/или увод у безбедност) бу-де основна дисциплине унутар безбедносних наука (наука безбедности). Она би се развијала да би садржала постулате опште теорије безбедности и да би стога представљала општи увид у савремену безбедност. Другим речима, ова научна ди-сциплина треба да се бави истраживањем принципа који означавају понашање су-бјеката безбедности које гарантује ефикасно пружање (остваривање) безбедности.

Треће, термин „ратна вештина”, у контексту савременог развоја мисли о безбедно-сти, (односно развоја мисли о националној безбедности), треба заменити термином „одбрамбена безбедност”. То би био нов назив за једну од научних дисциплина наука безбедности, која би се бавила изучавањем војног, односно одбрамбеног аспекта без-бедности. Она би била једна од матичних научних области Војне академије.

Сасвим на крају овог дела разматрања, може се **закључити** да садржај појама без-бедности, као и сваки други појам, има своје историјске корене и своју генезу развоја. С обзиром на то, неопходно је континуирано истраживање могућности његовог потпунијег дефинисања, у контексту научног приступа безбедности. Наравно у свему томе треба почети од онога што се зна, а не од неког новог почетка без континуитета.

Литература

1. Бајагић, М.: *Основи безбедности*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007.
2. *Војна енциклопедија* (друго издање), ВИЗ, Београд, 1972, том IV.

3. Гаџиновић, Р. и Бајагић, М.: *Појам и структура безбедности*, Зборник радова – Национална безбедност Србије и безбедносне интеграције, Криминалистичко-безбедносна академија, Београд, 2013.
4. Грчић М.: *Политичка географија*, Географски факултет, Београд, 2000.
5. Група аутора: *Основи економије*, Економски факултет, Београд, 2004.
6. Димитријевић, В.: *Појам безбедности у међународним односима*, Савез удружења правника Југославије, Београд, 1973.
7. Ерић, Д.: *Увод у менаџмент*, Економски факултет, Београд, 2000.
8. Engels, F.: *Antidiring*, Naprijed, Zagreb, 1946.
9. *Економски лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1975.
10. Илић С.: *Да ли је ратна вештина наука или вештина?*, Војна наука – зборник радова, ВИЗ, 1971.
11. Клаузевиц, К.: *О рату*, Београд, 1951.
12. *Мала енциклопедија просвете* (друго издање), Просвета, Београд, 1968.
13. *Орџа енциклопедија*, Jugoslovenski leksikografski zavod, Zagreb, 1979, tom V.
14. Polany, Karl: *The Great Transformation, the political and economic origins of our time*, Beacon Press, 1965, (БП бр. 9/1988, ЦВНДИ, Београд, стр. 801).
15. *Povjest sveta – od početka do danas*, Naprijed, Zagreb, 1977.
16. *Приручник за посланике, Парламентарни надзор безбедносног сектора* (превод са енглеског), Женевски центар за демократску контролу оружаних снага, 2003.
17. Ракочевић, Д.: *Гледишта о војној науци у неким земљама запада*, Војна наука – зборник радова, ВИЗ, 1971.
18. Симић, Д.: *Наука о безбедности*, Службени лист СРЈ, Факултет политичких наука, Београд, 2002.
19. Стишовић М.: *Примена силе у међународним односима*, ШНО, 1996, Београд.
20. Стојановић, С.: „Безбедност и изазови процеса глобализације”, *Војно дело*, 1/2005, Медија центар Одбрана, Београд.
21. Срића, В. (уредник превода): *Будућност припада информацији*, Информатика и друштво, Загреб, 1984.
22. Стајић, Љ.: *Основи безбедности*, Драганић, Београд, 2006.
23. Стајић, Љ. и Гаџиновић, Р.: *Увод у студије безбедности*, Народна библиотека Србије, Београд, 2007.
24. Станић М.: *Економски чиниоци одбрамбених припрема Републике Србије*, Медија центар „ОДБРАНА”, 2011.
25. Eccles E., H.: *Logistics in the national defense*, ВИЗ, Београд, 1968.
26. Coulter, M.: *Strategijski menadžment na delu*, Date Status, Beograd, 2010.
27. Чубра Н.: *Економика општенародне одбране*, НИО Пословна политика, Београд, 1985.